



BÖLGESEL POLİTİKALAR ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE-İRAN İLİŞKİLERİ

Murat ERCAN¹

Özet

Türkiye-İran ilişkileri uzun bir tarihi süreci kapsamaktadır. Bu süreç içerisinde, ilişkiler zaman zaman iyileşmeler göstermişse de çoğunlukla rekabet ve mücadele şeklinde geçmiştir. Türkiye ve İran sahip oldukları tarihsel mirasları, kimlikleri jeo-stratejik ve jeopolitik konumları ve farklı yönetim modelleriyle bölgesel güç olmak için birbirleriyle rekabet etmektedirler. Kimliksel kültürleri ve farklı yönetim modellerine sahip olmalarına rağmen aynı coğrafyayı paylaşan bu iki ülke gerektiğinde ortak çıkarlar çerçevesinde ilişkilerini geliştirdikleri görülmektedir. Çıkarların farklı olduğu durumlarda ise birbirlerinin karşısında yer almışlardır. Anı zamanda da bu ilişkiler küresel güçlerin bölgeye yönelik politikalarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. “*Bölgesel Politikalar Çerçevesinde Türkiye-İran İlişkileri*” başlıklı bu çalışmada, öncelikle Türkiye İran ilişkilerine değinerek, iki ülkeyi bölgede karşı karşıya getiren temel etmenler ortaya konulacak, akabinde ise iki ülkenin ortak çıkarları üzerinde durulacaktır. Ayrıca çalışmada, Batı ile İran arasındaki Nükleer Krize değinilerek bu krizde Türkiye'nin Tutumu irdelenecektir. Suriye'deki gelişmeler ve Türkiye-İran bölgesel hakimiyet mücadelesi ve Türkiye-İran güvenlik sorunu konuları çalışmada değinilecek diğer konulardır.

1 Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İ.İ.B.F Öğretim Üyesi.

Abstract

The relationships between Turkey and Iran covers a very long historical period. In this period, the relations between the countries, though have shown improvements from time to time, have mostly been competitive. The two countries, together with their historical heritage, identities, geostrategic and geopolitical situations, different regimes, have competed to be the regional power. Although having different regimes and identity cultures, these countries, sharing the same geography, have improved their relations within their common interests, when necessary. When their interests have collided, they have opposed to each other. Besides, these relations play important role for the global powers to decide on their own policies on the region. This study aims to explore the relationships between the two countries, put forth the underlying factors that lead the two countries to oppose to each other and explain the countries' common interests. Moreover, the study also addresses the Nuclear Crisis between the wets and Iran and Turkey's attitude towards the crisis. The study will also covers the two countries' efforts to assert dominance in the region and the security issue between the countries.



Giriş

Uluslararası ilişkiler çerçevesinde Türkiye ile İran arasındaki ilişkilere realist ve idealist açıdan baktığımızda, bu iki komşu ülkenin ilişkilerini kendi ulusal çıkarları üzerine inşa ettikleri gözlenmektedir. Realist çerçevede bakıldığında bu iki ülke, hem coğrafi konumları hem de kültürel ve jeopolitik özellikleri itibarıyla; Ortadoğu, Orta Asya, Kafkaslar, İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ve Ekonomik İşbirliği Örgütü (EİÖ) gibi uluslararası güç ilişkileri ağlarında etkili olabilmek ve baş aktör konumuna geçebilmek amacıyla sıkı bir rekabet içindedir. Bu hedeflere ulaşabilmek için her iki ülke de bütün baskı araçlarını kullanmaktan çekinmemektedir. İdealist çerçevede ise iki ülke, söz konusu alanlarda ortak çıkarları uğruna, normatif misyoncu tarzda sorunlara eğilerek, bölgede barış ve istikrarın korunması yönünde ortak hareket edebilmektedir. Özellikle bu iki ülke, üçüncü ülkelerin bölgeye barış ve istikrar getirmek için önerdikleri askeri güce dayalı çözüm önerilerini reddetmekte ve sorunların uluslararası hukuk normları çerçevesinde, diplomasi aracı kullanılarak çözülmesini arzu etmektedir. Bu hususta İran ve Türkiye'nin bölgedeki çatışmalarda arabuluculuk ve hakemlik rolünü üstlendikleri görülmektedir.

Türkiye ile İran; coğrafi konumları, tarihi, jeopolitik ve kültürel kimlikleri itibarıyla bölgenin en önemli ülkeleridir ve ilişkileri uzun bir tarihi süreci kapsamaktadır. Bu süreç içerisinde ilişkileri, zaman zaman iyileşmeler göstermiş olsa da çoğunlukla rekabet ve mücadele ile geçmiştir. Her ne kadar birbirleriyle rekabet içerisinde olsalar da ülkelerin büyüklükleri, iki ülkeye geniş coğrafyada işbirliği imkânı ve ihtiyacı sunmaktadır. Örneğin İran açısından Türkiye, Avrupa'ya açılan kapı konumundayken; Türkiye açısından ise İran, karayolu ile Orta Asya'ya ulaşım fırsatı sunmaktadır. Başka bir ifadeyle her iki ülkenin de güvenlik ve ekonomik istikrar açısından birbirine ihtiyacı vardır; ancak hedefleri aynı olan bu iki komşu ülkenin uluslararası arenada güçlü konuma gelebilmek için sadece kendi başlarına gelişmişlik sergilemeleri yeterli değildir. Zira Türkiye ve İran'ın bölgede etkin güç olabilmeleri, bölgedeki diğer ülkelerin de kalkınmasına ve bölgede istikrarın oluşmasına bağlıdır. Her iki ülke de bunun farkındadır; fakat söz konusu güven ve istikrarın nasıl sağlanacağına dair aralarında bir görüş birliği veya ayrılığı yoktur.

Son dönemlerde Türkiye ile İran, bölgeye yönelik tek taraflı kendi ulusal politikalarını uygulamaktadırlar; çünkü her iki ülke de birbirine güvenmemektedir. İki komşu ülkenin birbirine güvenmemelerinin nedeni ABD ve diğer çıkar ortaklarının Orta Asya, Kafkasya ve özellikle Ortadoğu'da hassas dengeleri yerinden oynatmasıdır. Bu çok eksenli uluslararası sistem içerisindeki bölgeye Türkiye'nin yaklaşımı, özelde ABD ile genelde ise Batı eksenli politikalarla olmaktadır. Türkiye, ABD tarafından, sahip olduğu yönetim tarzı ile bölgeye model ülke olarak gösterilmekte ve bölge ülkelerinin de Türkiye tarzı politikalarla modernleşmesi, yani batılılaşması talep edilmektedir. Böylelikle ABD, Türkiye üzerinden kendi bloğundaki Müslüman Ortadoğu ülkelerinin sayısını artırmak istemektedir. Türkiye ise Batı eksenli politikalarla bölgede güç ve aktör olma arzusu içerisindedir. Başka bir ifadeyle Türkiye, bölgede güç olabilmek için sahip olduğu imkân ve yeteneklerin yetersiz olduğunun farkındadır; ancak ABD'den alacağı destekle bu hedefine ulaşmaya çalışmaktadır. ABD

ise bölgedeki Müslüman ülkelerin tepkisini çekmeden bölgede nüfusunu artırma arzusu içerisinde. Bu doğrultuda ABD ve ABD eksenindeki bölge ülkeleri, bölgede etkili olmaya çalışan İran'a karşı sindirme politikaları uygulamakta ve İran'ın etkisini kırmaya çalışmaktadırlar. İran ise ABD ve diğer çıkar ortaklarına karşı, üzerindeki Batı baskısını azaltmak için Rusya ve Çin'in yanı sıra İslam ülkeleri ile bazı Latin Amerika ülkelerinden medet ummaktadır. İran, Rusya ve Çin ile ilişkilerini derinleştirmekte ve özellikle sahip olduğu Şia kartı ile bölgedeki Şii nüfusunun yoğun olduğu ülkeleri etkisi altına alıp ABD'nin etkisini kırmaya ve ABD'yi bölgeden uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Dış politikasını tehdit unsuru üzerine kuran İran, Rusya'nın da desteğiyle ABD'nin Türkiye üzerinden bölgede oluşturmaya çalıştığı hegemonya politikasını engellemeye çalışmaktadır. İran, hedefine ulaşabilmek için en büyük silah olarak din ve Şii nüfusunu görmektedir. Bu araçları da İran; Lübnan, Suriye, Yemen ve Irak'ta açık bir şekilde kullanmıştır ve bu ülkelerin iç ve dış politika oluşumlarında etkin bir güce sahiptir.

“Bölgesel Politikalar Çerçevesinde Türkiye-İran İlişkileri” başlığını taşıyan bu çalışma, iki ülke arasındaki ilişkilerin bölgesel bazda çok geniş alana yayılmasından dolayı, sadece güvenlik, azınlık, Suriye ve Yemen politikaları çerçevesinde ele alınacaktır. Dolayısıyla çalışmanın genel çerçevesini; komşu iki ülkenin bölgede nasıl bir dış politika izlediği ve bu politika çerçevesinde kullandıkları araçların neler olduğu, ayrıca Suriye ve Yemen'de nasıl bir politika uygulamakta oldukları, yine bu iki ülkenin bölgesel çıkarlarının örtüştüğü konuların neler olduğu ve bu hususta nasıl bir politika uyguladıkları gibi soruların analizi oluşturmaktadır.

Rekabetçi ve Güvenlik Merkezli Bölgesel Politikalar

Türkiye ve İran, buldukları coğrafya, sahip oldukları tarih, nüfus ve kültürel kimlikleriyle bölgenin en önemli iki ülkesidir. Aynı zamanda her iki ülkenin de sahip olduğu değerler ve politik hedefler kapsamında birbirine ihtiyacı vardır ve her iki ülke de bunun bilincindedir. Fakat bu farkındalığa rağmen bölgesinde etkin olmak isteyen Türkiye ve İran, bölgesel hegemonya mücadelesi ve rekabeti içindedir. İki komşu ülke arasındaki bu rekabet, Osmanlı ve Safevi hanedanlarının arasındaki çatışmalara kadar götürülebilir. 15. yüzyıldaki Osmanlı-Safevi Hanedanları arasındaki Şii-Sünni rekabeti bugün de varlığını sürdürmektedir.

Türkiye-İran ilişkilerini bölgesel bazda biçimlendiren pek çok unsur vardır. Bunlardan birincisi kimlik tanımlamasıdır. Kimlik unsuru, yıllardır iki ülkenin uluslararası sistemde konumlarını, bölgesel vizyonlarını ve ilişkilerini ciddi bir şekilde etkilemektedir (Keskin, 2009: 46). Bölgede otorite mücadelesinin zahiren yansıması olan ve Osmanlı ile Safevi Hanedanları arasında baş gösteren mezhepsel kimlik çatışması (Şiilik- Sünnilik) 20.yüzyılda da varlığını sürdürmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk kimliği ve milliyetçiliği üzerine kurulması İran'ı etkilemiş ve İran'ın Pan-Türkist karşıtı politikalar üretmesine neden olmuştur. İran ise nüfusu içerisinde yoğun bir şekilde Türk yaşamasına rağmen resmi dilini Farsça ve dinini Şiilik olarak ilan etmiştir(Fürtig,2013: 17). Bu ise bölgede iki farklı kültürün doğmasına neden olmuştur. Başka bir ifadeyle Türkiye, bölgede Türk kültürü unsurundan söz ederken; İran



ise bölgede Fars ve Şii kültürüne dayalı bir sosyo-kültürel yapıdan bahseder olmuştur (Feri, 2007: 55). Dillendirilen bu farklı kimliksel söylemler, bölgede İran ve Türkiye'nin hegemonya yarışını derinden etkilemiştir. Bu söylemler, iki komşu ülkenin hem siyasî hem de ekonomik ilişkilerine yansıdığı gibi küresel ortamda Orta Asya, Ortadoğu, ve Kafkasya politikalarına da yansımıştır. Örneğin 1979 İslam Devrimi ile İran, Şiiliği siyasallaştırmış; iç ve dış politikasını Şiilik üzerine kurmuştur. Türkiye ise 1991 yılında Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla birlikte Orta Asya ve Kafkasya bölgesinde "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Büyük Türk Devleti" söylemlerini artırmıştır(Fuller, 2011: 205). İran ve Türkiye'nin farklı söylemlerle bölgeye yaklaşması, iki ülke arasında ciddi sorunlar doğurmuş; aynı zamanda aralarında bir kültürel rekabeti de ortaya çıkarmıştır.

Türkiye ve İran arasındaki rekabete neden olan diğer unsur ise iki ülkenin sahip oldukları rejimlerdir(Çolak, 2014: 15). Türkiye Cumhuriyeti, laik ve demokrasi temelleri üzerine kurulmuş; İran ise özellikle 1979 devrimiyle birlikte Şii kimliği ile İslami şeriat kuralları üzerine kurulmuştur. İran'da Şiilik, devletin temel belirleyici unsuru haline gelmiştir. Ayrıca Türkiye, cumhuriyetin ilanıyla birlikte kendini Batılı olarak ve Batı kültürü içerisinde tanımlamıştır. İran ise Batı'yı bütün kötülüğün kaynağı olarak görmüş ve kendini İslam dünyasının lideri ve temsilcisi ilan etmiştir. İran, Türkiye'yi Batılı kimliği ile İslam dünyasından dışlayarak, İslam'ın düşmanı olarak addettiği düşman cephesinde(Batı grubu cephesinde) görmektedir. Ayrıca Türkiye'nin sahip olduğu rejimle diğer bölge ülkelerini de kendi cephesine çekip onları da Batılaştıracağından endişelenmektedir. İran, bölgesel politikasını Şiilik ve İslami söylemler üzerine kurmuştur; bu politikayla Türkiye ve diğer yandaş ülkeleri bölgeden uzak tutmaya çalışmaktadır. Bu politikalar, sahip oldukları rejimleri ihraç etmeye çalışan iki ülkeyi rekabete teşvik etmektedir.

Türkiye-İran ilişkilerini etkileyen bir başka bir unsur ise Türkiye'nin İsrail ve ABD ile olan ilişkisidir. İsrail'in bölgedeki varlığından ciddi bir şekilde rahatsız olan İran, İsrail'in bölgede etkisiz hale gelmesine yönelik politikalar uygulamaktadır. ABD içinse bölgede İsrail'in güvenliği en önemli konudur. ABD, İsrail'in güvenlik bekçisi olduğunu her zaman açıkça beyan etmektedir. Türkiye ise her ne kadar son zamanlarda İsrail ve ABD ile ilişkilerine belirli mesafe koymaya çalışsa da bölgede ABD ve İsrail'in en önemli müttefikidir (Çetinsaya,2004: 232).İran, Türkiye'nin ABD ve İsrail ile ilişkilerinin iyi olduğunun farkındadır. İran için Türkiye, İsrail'in ve ABD'nin bölgedeki bir numaralı Truva atıdır ve bu üç ülke, bölgeye yönelik aynı stratejiye sahiplerdir. İran, bu üç ülkenin bölgede kendileri için tehdit oluşturduğunu, amaçlarının mevcut rejimi zayıflatıp rejimlerini yeniden şekillendirmek olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla İran, Türkiye'nin İsrail ve ABD ile ilişkisine ve politikasına karşın Şiilik kimliği ve dini söylemlerle bu üç ülkeyi bölgeden uzak tutmak için mücadele etmektedir. Başka bir ifadeyle ABD ve İsrail unsuru, İran'ın Türkiye ile ilişkilerini sınırlamaktadır.

Türkiye-İran ilişkilerini belirleyen en önemli etmenlerden bir diğeri ise İran'ın bölgesel politikalarıdır. İran, bölgede radikal İslami grupları destekleyerek siyasi İslam'ı yaymak isteklemektedir(Keskin, 2009: 48). Başka bir ifadeyle İran, bölgeye 1979 devrimini/ rejimini ihraç etmeye çalışmaktadır. Bunun için de bölgedeki radikal İslami grupları

desteklemektedir(<http://www.orient-gesellschaft.at/>, 2015). Bilindiği üzere radikal İslami gruplar ve kökten dinciler, Türkiye'yi Batılı gruplar içerisinde tanımlamakta ve İslam'ın düşmanı olarak görmektedirler. İran'ın, radikal İslami grupların ve kökten dincilerin Türkiye'yi İslam'ın düşmanı olarak göstermelerinin en önemli sebebi Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkisidir. Daha önce de ifade edildiği gibi İran, Ortadoğu'da İsrail'in varlığından rahatsızdır ve onlar için Ortadoğu barışını İsrail baltalamaktadır. Türkiye ise İsrail ile bölgede derin stratejik ilişki içerisinde. Türkiye- İsrail yakınlaşması İran'ı her zaman rahatsız etmiştir ve bugün de rahatsız etmektedir.

Türkiye- İran ilişkilerini etkileyen bir başka unsur ise Irak ve PKK sorunudur. Türkiye, ABD'nin Irak operasyonuna başından beri karşı çıkmış ve Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmuştur. İran ise Irak sorununa sessiz kalmış ve hatta Saddam Hüseyin rejiminin yıkılması için Irak'taki Şii nüfusunu destekleyerek, gizlice ABD ile işbirliğine gitmiştir. İran, Irak politikasında, Şiileri destekleyerek Saddam Hüseyin rejiminin sonlandırılmasını ve iktidara da Şii yanlısı birilerini getirerek Irak'ın iç ve dış politikasında etkili olmayı hedeflemiştir(Tan ve Aliyev,2012:102). Bugün İran'ın Şia politikası Irak'ta etkili olmuş ve Irak'ta iktidar, Şii grupların eline geçmiştir. Hâlihazırda Irak'ın sorunlu mevcut yapısının devam ettirilmesi İran'ın işine gelmektedir. Ayrıca İran, Kuzey Irak politikasıyla Türk dış politikasını belirleyen aktör olma hevesi içerisinde. Şöyle ki Türkiye ve ABD, Kuzey Irak meselesinde ayrı düşmekte bu durum da Türkiye ile ABD'nin bölgesel işbirliğini sınırlandırmaktadır. Bu ayrışma ise Türkiye'yi bölgede yalnız bırakmaktadır. Türkiye'nin yalnız kalması her zaman İran'ın işine gelmiştir; çünkü İran, Türkiye'nin ABD'nin desteği olmadan bölgede etkili olamayacağını savunmaktadır. İran'a göre Kuzey Irak sorununun çözülmemesi, Türkiye'nin bütün ilgisini, çabasını bu bölgeye çevirmesi demektir bu da Türkiye'nin bölgeyle fazla ilgilenemeyeceği ve ABD'den ayrı düşeceği anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle Kuzey Irak sorununun çözülmemesi, Türkiye ile bölgedeki PKK'nın arasındaki gerginliği devam ettirecek; bu durum da İran'ın bölgesel politikasına katkı sağlayacaktır.

Türkiye ile İran'ın sahip oldukları farklı rejimler ve küresel konumları iki ülke arasında rekabeti ve gerginliği artırmaktadır. Özellikle rejim sorunu, en önemli sorun haline almıştır. Özellikle 1979 yılı sonrası İran'ın rejim ihracı , PKK'ya destek vermesi ve siyasi radikal grupları desteklemesi, iki ülke arasında güven sorununu meydana getirmiştir. Türkiye ve İran'ın birbirine güvenmeme sorunu 1997 yılından sonra Hatemi ile giderilmeye çalışılsa da bu sorun bugün hâlen iki ülke arasında devam etmektedir. Özellikle 1997 yılı itibarıyla iki ülke arasında güvenlik, enerji ve ekonomi gibi alanlardaki ilişkiler, İran'ın PKK'ya vermiş olduğu destekten elini çekmesiyle ve Türkiye'nin endişelerini anlamaya başlamasıyla aşılmıştır. Bilhassa ABD'nin Irak'a yerleşmesiyle İran, sorunun ciddiyetini anlamış bölgedeki ABD ve PKK'nın bağımsız Kürt devleti kurmaya yönelik faaliyetlerine karşı politikalar üretmeye başlamıştır. Türkiye ise İran'ın nükleer enerji politikalarını destekleyerek ilişkileri normal seyrine getirmiştir. Fakat son zamanlarda İran'ın Lübnan, Suriye ve Yemen'de Şia politikasına dönerek yayılcı politikalara ağırlık vermesi, Türkiye ile restleşmelere neden olmakta bu da iki komşu ülkenin arasını açmaktadır. Çalışmanın sonraki bölümünde iki komşu ülkenin birleştiği -ortak politikalara- "Güvenlik ve Enerji" politikalarının analizine yer verilecektir.



Türkiye ve İran'ın PKK Politikası

Türkiye-İran ilişkileri değerlendirildiğinde, terör olgusunun bu ilişkileri etkileyen önemli faktörler arasında yer aldığı görülmektedir. Bugün tahminen İran'da yaklaşık olarak 3,5-4 milyon(Cihangir,2010: 33) civarında Kürt yaşamaktadır. İran ve bölgedeki Kürtler arasında kabul gören ve en etkin olan örgüt, PKK'dır. Türkiye'nin yıllardır uğraş verdiği PKK sorununun 1997 yılına kadar İran ve Suriye'nin PKK'ya sağladıkları destekten kaynaklandığını ifade etmek yanlış olmaz herhalde. Bu dönemde İran'ın PKK'ya verdiği desteğe ilişkin iddialar sık sık hem Türkiye'nin hem de uluslararası kamuoyunun gündemine gelmişti. Türkiye, İran'ın PKK'ya verdiği destekten rahatsız olmuş ve 1992 yılında İran'a sığınan PKK grubunu temizlemek için İran sınırınının 4 km içerisine kadar girmişti. Türkiye, İran sınırına giriş nedenini PKK-İran bağlantısını içeren bir dosya ile ispatlamıştır. Bahsedilen dönemde Türkiye, İran'ı PKK'ya lojistik destek sağlamakla suçlamış ve dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkiler oldukça gerilmişti. 1992 yılında gerilen ilişkiler, Tahran'da Türkiye-İran Güvenlik ve İşbirliği Anlaşması'nın imzalanması ve Demirel'in İran'ı ziyareti nedeniyle bir süreliğine iyileşme göstermişti. Ancak Ağustos 1994'te Ankara'nın, İran'ı PKK'yı desteklemekle suçlaması ve bunu da kanıtlayan bir dosya sunması ilişkileri tekrar gerdi. Fakat Türkiye, İran'ın PKK'ya destek sağlamasına rağmen ilişkileri fazla germek istememiş ve İran ile ilişkileri düzeltmek için mücadele vermiştir. Bu doğrultuda Necmettin Erbakan, İran ile ilişkileri düzeltmek ve PKK'ya karşı işbirliğini geliştirmek için sık sık İran ziyaretinde bulunmuştur: ancak Erbakan'ın bu çabası sonuçsuz kalmıştır. Şubat 1999'da Ecevit iktidarı döneminde Abdullah Öcalan'ın yakalanarak Türkiye'ye getirilmesiyle birlikte PKK dağılma sürecine girmiş, bu süreçle birlikte de tekrar Türkiye-İran ilişkileri bozulmaya başlamıştır. Öcalan'ın yakalanmasıyla birlikte İran'da yaşayan PKK yanlısı Kürt gruplar, büyük çaplı gösteriler yapmaya başlamış ve İran kendi sınırlarında yaşanan bu gösterileri engelleyememiş, sınırlarındaki PKK militanlarının Türkiye'ye geçmesine ve eylemlerde bulunmasına izin vermiş bu faaliyetler de Türkiye'yi son derece rahatsız etmiştir. İki ülke arasındaki gergin ortam 11 Eylül saldırısına kadar sürmüştür. 11 Eylül saldırısından sonra ABD'nin İran'ı "şer eksenini" içinde görmesi ile İran, PKK ile olan ilişkisinde geri adım atmak zorunda kalmış ve Tahran, PKK konusunda işbirliğine gitme zorunda kalmıştır. İran'ı Türkiye ile güvenlik işbirliğine iten sebepleri şu şekilde sıralayabiliriz; a) ABD'nin PKK'yı İran'a karşı kullanabileceği endişesi, b) Irak'a yerleşmiş olan Halkın Mücahitleri Örgütü'nün kendisine karşı kullanılması endişesi, c) PKK'nın Mart 2004'te İran içinde PJAK adlı bir örgüt kurması, bu örgütün İran karşıtı faaliyetlere geçmesi, d) ABD ile yaşanan gerginlik ve ilişkilerin geleceğinin belirsizliği karşısında Türkiye'yi kendisine karşı düzenlenebilecek faaliyetlerden uzak tutmak istemesi. Özellikle İran'ın PKK terörü konusunda tutumundaki değişimin iki ülke arasındaki güvenlik işbirliğinin gelişmesine katkı sağladığı söylenebilir. Zira PKK, Türkiye'nin en büyük güvenlik problemlerinden birisi konumundadır.

2004 yılında R.Tayyip Erdoğan, başbakanlığı döneminde İran'ı ziyaret etmiş ve ziyaret sonrasında İran, PKK'yı terör örgütü ilan etmiştir. Özellikle 11 Eylül saldırısından sonra İran'ın PKK'ya bakışı ve tutumu değişmiştir. İran'ın PKK'ya karşı tavır ve tutumunun değişmesinin en önemli nedenleri şöyle sıralanabilir: ABD, Irak'a girmiş ve özellikle Kuzey Irak'ta Kürtler ile güçlü bir ilişki içerisine girerek bölgede bağımsız Kürdistan devletinin kurulacağına dair

Kürtlere vaatlerde bulunmuştur. Ayrıca ABD'nin bölgeye yönelik politikaları İsrail tarafından da desteklenmeye başlanmış ve İsrail, bölgedeki Kürtler ile son derece sıkı ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. İran, Kuzey Iraktaki Kürtlerin ABD ve İsrail tarafından desteklenmesinden rahatsız olmuş ve ABD ile İsrail'in Kürtleri gerektiği taktirde kendine karşı kullanabileceği kurgularını masaya yatırmaya başlamıştır. Çünkü ABD, PKK'yı İran sınırına yerleştirmiş ve İran'a karşı kullanma eğiliminde olmuştur. İran da PKK terör örgütünü ABD'ye karşı kullanmak istemiş, fakat İran'ın bu politikası PKK tarafından kabul görülmemiştir. PKK'nın ABD ile ilişkilerini geliştirmesi ve İran'a sırtını dönmesi, PKK ile İran arasında ilişkilerin bozulmasına neden olmuş, akabinde ise İran, Türkiye ile aynı kaderi paylaşmaya başlamıştır. Bu gelişme sonrası Türkiye ve İran, ortak güvenlik stratejileri belirlemeye başlamışlardır. İki komşu ülkenin PKK'ya yönelik geliştirdikleri ortak stratejiler sonrasında PKK ağır kayıplar vermeye başlamış ve 2010 yılı itibarıyla ateşkes imzalamak zorunda kalmıştır. Her ne kadar PKK terör sorunu kökünden çözülmemiş olsa da İran ile Türkiye gerektiğinde PKK'ya karşı ortak tavır sergileyebilmektedir. En azından İran ve Türkiye, bölgede ABD'nin kurulmasını öngördüğü yeni devletin oluşmasına karşı bir araya gelebilmektedir. Her iki devlet de bölgede Kürtlere verilen vaatlerin yerine getirilmesi halinde toprak kaybedeceğinin farkındadır. Dolayısıyla aynı kaderi paylaşan iki komşu ülkenin birleştiği tek politika, ortak Kürt politikası olmuştur ve güvenlik merkezli dış politika uygulamaktadırlar.

Güvenlik Merkezli Bölgesel Politikalar

Türkiye- İran ilişkilerinde en önemli konulardan birisi güvenlik sorunlarıdır ve iki komşu ülke, sahip oldukları jeopolitik konumları itibarıyla güvenlik açısından birbirlerine bağımlı duymaktadırlar. Fakat iki ülke arasındaki ilişkiler, genellikle rejimlerin ve iktidardaki güçlerin etkisine bağlı olarak gelişmiştir. Başka bir ifadeyle Türkiye ve İran arasındaki iyi ilişkiler ve rekabet döngüsü, karar vericilerin inisiyatifleri doğrultusunda olmuştur. Yani hem İran'da hem de Türkiye'de iki ülke arasındaki olaylara dostluk ve dayanışma açısından bakanlar olduğu gibi birbirini rakip ve tehdit olarak gören yöneticiler de olmuştur(Bağcı ve Sinkaya, 2008: 2). Örneğin cumhuriyetin ilk döneminde Türkiye, genel olarak bölgeyle ilgilenmemiş ve güç dengesi politikası uygulamış, Batılılaşma çabası içerisinde olmuştur. Menderes döneminde ise bölgeye yönelmeye başlamış ve güvenlik merkezli dış politika uygulamaya çalışmış, bu doğrultuda İran ile bölgede Bağdat Paketi'ne imza atmıştır. Başka bir ifadeyle İran ve Türkiye, Soğuk Savaş döneminde komünizm tehdidine karşı dönemin süper güçlerinden ABD'nin yanında yer almışlardır. Batı bloğunda yer alan iki komşu ülke, 1955 yılında Bağdat Paketi'nı kurmuşlar, daha sonra Irak'ın Paketi'tan ayrılmasıyla CENTO kapsamında güvenlik ve savunma amaçlı antlaşmalara imza atmışlardır. Özal döneminde ise İran'a karşı pragmatik bir bakış hakimdi ve iki ülke arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi arzu ediliyordu. Bülent Ecevit, İran'ı bölücü terör ve irtica örgütlerinin kaynağı olarak görmüş ve bu durum iki ülke arasındaki ilişkileri germiştir. İran'da Haşimi ve Hatemi yönetimi, Türkiye ile ilişkilere dikkat etmiş olmasına rağmen, radikal İslami gruplar Türkiye'nin Batılı devletlerle, özellikle ABD ve İsrail ile iyi ilişkiler içinde olmasından ötürü Türkiye'yi düşman ülke olarak görmüşlerdir. Radikal İslami grupların Türkiye'yi tehdit olarak algılaması, iki komşu ülke arasında ciddi sorun teşkil etmiştir.



İki komşu ülkenin rejimsel değişiklik dönemlerinde yapılan ilişkilere baktığımızda, iki ülkenin de jeopolitik ve siyasi gelişmelerden etkilendiği gözlenmektedir. Örneğin Atatürk ve Rıza Şah döneminde iki komşu ülke sınırlarında güvenlik sorunları yaşanmış ve bundan dolayı iki ülke arasında soğuk rüzgarlar esmiştir. 1930 ile 1950'li yıllar arasında ilişkiler doruk noktasına ulaşmış ve iki ülke de bölgenin güvenliği açısından aralarında oluşturulan güvenlik paktlarına imza atmışlardır. 1950'li yılların sonlarında ise İran'ın bölgede silahlanıp Irak'a karşı PKK Kürtlerini desteklemesi ve Basra körfezi'nde aktör ülke olma isteği Türkiye ile ilişkileri germiş ve Türk karar vericilerin İran'a karşı daha temkinli yaklaşmasına neden olmuştur(Bağcı ve Sinkaya, 2008: 2).

1979 yılına dek her ne kadar iki ülke arasında ilişkilerde soğuk rüzgarlar esmiş ise de 1979 İran'daki rejim değişikliğine kadar Türkiye ile İran'ın güvenlik politikaları çerçevesinde sıkı işbirliği içerisinde oldukları söylenebilir. Fakat 1979 yılında İran'da gerçekleşen rejim değişikliğiyle İran, Türkiye'yi düşman ülke kategorisine almış ve bu da ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Çünkü İran, rejim değişikliği sonrası bölgedeki Müslüman ülkeleri kendi tarafına çekmeye çalışmış ve Türkiye'yi sahip olduğu laik yönetim yapısından dolayı hedef ülke (İslam'ın düşmanı) kategorisine almıştır. Ayrıca İran'daki yeni rejime karşı olan bazı rejim muhalifleri, kaçarak Türkiye'ye sığınmışlar ve Türkiye üzerinden devrim karşıtı eylemlerde bulunmuşlardır. Bu eylemin sonucunda ise iki ülke arasında güvenlik krizi yaşanmıştır. İki ülke arasında yaşanan güvenlik krizi, Türkiye'nin İran'dan kaçan rejim karşıtı grupların devrim karşıtı eylem yapmalarına izin vermemesi ve bu grupların Türkiye'yi terk etmesi sonucu aşılmış oldu.(Dinç,2015: www.sorgulamazamani.com/tr).1980'li yıllar ve sonrasında İran, zaman zaman Türkiye'ye karşı PKK'ya destek vererek Türkiye'yi tehdit etmek istemiş ise de iki ülke arasında imzalanan ikili güvenlik antlaşmaları ve dünyanın konjunktürel yapısından dolayı geri adım atmak zorunda kalmıştır. Özellikle İran'ın Türkiye'ye karşı kullanmak istediği PKK terör örgütünün PEJAK adı altında yapılanı namlunun ucunu İran'a çevirmesiyle İran, terör saldırılarına maruz kalmıştır. Bu gelişmeler sonrası İran, Türkiye'nin endişesini algılamış; PKK ve PEJAK ile mücadele etmeye başlamıştır.

Son dönemlerde İran'ı Türkiye'ye karşı PKK ve Hizbullah'ı kullanmaktan vazgeçiren en önemli etken, İran'ın nükleer programıyla bölgede yalnız kalmasıdır. Bilindiği üzere İran'ın nükleer programı, başta Batılı devletler olmak üzere bölgede ve uluslararası arenada ciddi sorunlar yaratmıştır. Türkiye ise bölge barışına zarar vermemesi koşuluyla İran'ın barışçıl nükleer çalışmalarını şartlı onaylamaktadır. İran'ın nükleer programına karşı Türkiye, bölgesinde iki şey istememektedir: Birincisi İran'ın nükleer silaha sahip olması, ikincisi ise İran'a karşı askeri bir müdahale. Askeri müdahale olması durumunda doğacak sonuçları kimse öngöremez. Bu sebepten dolayı Türkiye'nin önde gelen siyasilerinin de belirttiği gibi bu işin diplomasiden başka bir çözüm yolu bulunmamaktadır. Bunun için de İran'ın güvenlik endişeleri doğru anlaşılmalı, Orta Doğu'daki birtakım güvenlik örgütlenmeleri içerisinde İran da yerini almalı ve karşılıklı güven tesis edilmelidir(Kıbaroğlu,2013: http://www.bilgesa-morg/incele/2_01/-iran). Türkiye'nin İran'daki nükleer programa karşı Batılı devler gibi tepki göstermemesi ve 12 Haziran 2009 seçimleri sonrası Türkiye'nin dostluk ve işbirliği mesajı

vermesi, ilişkilerin bölgede Arap Baharı'nın başlamasına kadar normal seyrinde gitmesini sağlamıştır. Bölgede Arap Baharı'nın başlaması ve Türkiye'nin bu süreçte Batı'nın yanında yer alması, tekrar iki komşu ülke arasında stratejik rekabetin başlamasına neden olmuştur. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde iki komşu ülkenin bölgesel politikalar çerçevesinde Suriye ve Yemen politikalarına yer verilecektir.

Türkiye ve İran'ın Suriye ve Yemen Politikası

2011 yılında başlayıp halen bugün devam eden ve on binlerce sivilin hayatını kaybetmesine neden olan Suriye krizi, bölgesel ittifakların bölgede nedenli kırılğan olduğunu göstermiştir. Öncelikle belirtmek gerekir ki Türkiye, Arap Baharı'ndan etkilenmiş ülkelerden farklı olarak Suriye krizinde sadece devrim arayışlarında "ilham kaynağı" olmakla kalmamış, süreçte aktif rol almak istemiş, ortaya çıkan riskler yüzünden politikalarını revize etmiştir(Doğan,2012:1). Türkiye'nin Suriye konusundaki mevcut durumu ve olaylar karşısındaki tutumu, İran'ın bölge politikaları ile ters düşmektedir. 2000'ler öncesinde olduğu gibi, yüzünü Batı'ya dönmüş, bölgesindeki ülkelerle ilişkileri düşmanca olan Arap Ortadoğu'sundan uzak bir Türkiye, İran'ın bugün tercih edeceği bir Türkiye'dir. Fakat Ortadoğu'da belli bir etkinlik kazanarak bölge ülke halklarının sempati duyduğu bir Türkiye, İran için zorlu bir rakip niteliği taşımaktadır. İran'ın bölgesel güç rekabeti açısından Türkiye'den duyduğu rahatsızlık, aslında bugün başlayan değil, geçmişten gelen, son olaylarla su yüzüne çıkan bir vakadır. Yeni bir yapılanmaya giren Ortadoğu'da muhalif halkların yanında yer alan Türkiye, İran'ın bölgedeki işlerini zorlaştırmaktadır. İran, bölgesel politikasının önünde en önemli engeli Türkiye olarak görmeye başlamıştır. Öte yandan bunun tersini söylemek de yanlış olmayacaktır. İki ülke arasında bölgesel hâkimiyet noktasında belli belirsiz yaşanan rekabet, Suriye meselesi ile daha belirgin olarak kendini hissettirmektedir.

Arap Baharı çerçevesinde Türkiye ve İran'ın politikalarına baktığımızda iki komşu ülkenin politikalarının hem birbirleriyle hem de diğer ülkelerin politikalarıyla örtüşmediği gözlenmektedir. Bu farklılığı öncelikle Şii İran ile şu an Suriye yönetimindeki Şii yapının hâkimiyeti ile ilişkilendirebiliriz. Hiç şüphesiz bu ilişkilendirme, tek başına yeterli olmayacaktır. İran, diğer Arap ülkelerindeki halk hareketlerine olumlu yaklaştığı halde, Suriye'deki muhalif harekete karşı Esed rejimini desteklemeyi tercih etmiştir. Türkiye'nin ise özellikle AKP iktidarının "komşularla sıfır problem" düsturu çerçevesinde gelişen/geliştirilen Suriye-Türkiye ilişkisinde kendini hissettirdiği gözlenmektedir. Esed yönetimi ile olayların en başında diyalog zemini oluşturan Türkiye, gerekli reformları yapma konusunda hem Suriye halkına hem de dünya kamuoyuna karşı sorumlu olduğunu belirtmiştir. Fakat Esed rejimi, Türkiye'nin bu konudaki yaklaşımına duyarsız kalmayı tercih etmiştir. Türkiye, Suriye'de yaşanan olaylar karşısında en başından beri çekimser kalmayarak oldukça aktif bir rol üstlenmiş, buna karşın Esed yönetimi duyarlı bir yaklaşım sergilememiştir. Her gün artan ölü sayısı da bunu göstermektedir. Türkiye, reformlar yapması şartı ile Esed'in yanında duracağını ifade etmiştir. Fakat İran, Suriye'de yaşanan insanı drama rağmen mevcut rejimi destekleme kararı almıştır; çünkü İran'ın Suriye ile arasında geçmişe dayalı çok iyi ilişkileri bulunmaktadır. Suriye ile İran arasındaki bu ilişkiler, kimi zaman ittifak kimi zaman da



stratejik ortaklığa dayanmaktaydı. İran'a göre Suriye, bölgede denge sağlayan bir unsur ve aynı zamanda da İsrail karşısında en önemli mütteftir(Sinkaya,2011: 43). İran, bu bölgedeki diğer ülkelerle birtakım sorunlar yaşarken, Suriye ile ilişkilerini çok sağlam temeller üzerine oturtmuştu. Özellikle 1979 rejimi sonrası İran, bugüne kadar Suriye ile stratejik bir dayanışma içine girmiştir. Zira Suriye, İran'ın devrim sonrasında bölgede izlediği siyasetin belkemiği, bölgedeki en önemli mütteftir. Hatta Arap Baharı'nın İran için gerçek anlamı, Suriye'de İran yanlısı rejimin bekası ile yakından alakalıdır, Suriye'yi "kaybetmek" İran'ın isteyeceği en son şeydir. Öyle ki bazı uzmanlar, İranlı siyasetçilerin Suriye'deki rejimin hayatta kalmasını kendi rejimlerinin hayat mücadelesi ile eş değer gördüklerini belirtmektedir(Şen,2012: 106). İki ülke arasındaki bu sıkı işbirliği, günümüzde de devam etmektedir. Bugün İran-Suriye ilişkileri eskisinden daha çok önemli hale gelmiştir. Çünkü biri nükleer çalışmaları nedeniyle, diğeri muhalif halk hareketine karşı saldırgan tutumlarıyla uluslararası kamuoyunun neredeyse tamamını karşısında almış olan iki ülkedir(Ataman ve Gülşah,2012: 34). Ayrıca bu iki ülkenin bölgede birbirlerinden başka ittifak halinde bulunduğu başka bir ülke yoktur. Suriye ise bölgedeki konjunktürel yapının değiştiğinin farkındadır; şayet Suriye'de olası bir rejim değişikliği yaşanırsa bölgedeki dengelerin tamamen sarsılacağını ve hatta İran'ın bile bu değişimden etkileneceğini tahmin etmektedir. Bu sebeplerden ötürü Suriye ile İran, ilişkilerini çok sıkı tutmaktadırlar.

Öte yandan Türkiye, küresel beklentiler ve bölgesel hedefler arasında Suriye politikasını Esad rejimin gitmesi üzerine kurmuştur; fakat bu politikasını kurarken Suriye'deki muhalif eylemler ve silahlı direnişe karşı, Suriye halkının Esad rejimin yanında yer alıp muhaliflere karşı durabileceğini hesaplamamıştır. Bugün Suriye'deki eylemlerin başlamasından uzun bir süre geçmesine rağmen hâlâ Suriye'de Esad gitmemiş, eylemler ve çatışmalar durmamıştır. Türkiye'nin Suriye politikalarının kaosa dönüşmesinin nedenleri olarak şunlar gösterilebilir: a) Suriye'deki rejimin güçlü olması ve uluslararası baskılara direnmesi, b) Türkiye'nin bölgesel aktörlerin niyetlerini doğru olarak okuyamaması, c) Suriye'deki muhaliflerin ne istediğini bilememesi ve tek bir fikir altında toplanamaması. Türkiye, Suriye'yi diğer ülkeler gibi okumuş, duruşunu da o yönde belirlemiştir. İran ise Arap Baharı ve Suriye'deki gelişmelere, başından bu yana, Suriye'nin ardından sıranın İran ve Suudi Arabistan'a geleceği endişesiyle yaklaşmıştır. İran, bölgedeki devrimin sonuçlarını kendisi açısından çok iyi okumuş ve kırmızı çizgilerini küresel güçler arasında rekabete endeksleyerek garantiye almak istemiştir. Hatta İran, Suriye'de yaşanacak bir rejim değişikliğinin diğer ülkelerden farklı olarak, 1979 İslam Devrimi'ni ve hatta II. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan dünya dengelerini alt üst edebileceğini görmüştür. İran açısından Suriye'deki mevcut yapının kökten bozulması ve BAAS rejiminin çökmesi, Suriye'de iktidarın İslamcı Sünni grupların eline geçmesi anlamına gelmektedir. Suriye'deki rejimin değişmesi ise İran'ın Suriye ile ilişkilerinin bozulması anlamına gelmektedir(Doğan,2012: 4).

Suriye krizi, bölgede iki komşu ülkenin ilişkilerini derinden etkilemiştir. Uluslararası yaptırım gücü olan BM'ler gibi uluslararası örgütlerin Suriye'ye karşı yaptırım kararları almaması, Suriye'de rejim değişikliği hususunda ısrar eden Türkiye'yi yalnız bıraktığı gibi, ilişkileri çok geçmişe dayanan İran ile arasının açılmasına da neden olmuştur. Geçmiş

yıllarda iki komşu ülkenin ilişkilerinde kırılma yaşanmış olsa da sonuçta iki ülkeden biri geri adım atarak aralarındaki sorunları çözüyordu. Fakat Suriye konusundaki sorun, geçmiş yıllarlardaki gibi öyle basit çözüleceğe benzememektedir. Çünkü iki ülke de Suriye'deki rejim değişikliğini farklı okumaktadır. İran yönetimi, Suriye'deki rejim değişikliğini Siyonist komplo olarak değerlendirmekte ve olası rejim değişikliğini Batı'nın İran'ı zayıflatma hedefi şeklinde okumaktadır. İran, Suriye'deki çatışmaların sonlandırılmasında Siyonist mantığa gerek olmadığı ve değişim sürecini Türkiye ile beraber yönetebileceklerini, bunun da sadece anayasal reform çerçevesinde olabileceğini duyurmuştur. İki ülkenin liderlerinin yapmış olduğu görüşmelerde İran, Türkiye'ye yukarıda ifade edilen konular çerçevesinde işbirliği önerirken, Türkiye ise ısrarla Esad rejiminin yönetimi bırakmasını ve anayasal reformların bir an evvel yürürlüğe konulmasını istemiştir. Fakat her iki ülke, daha önceki görüşmelerde olduğu gibi bugün de Suriye konusunda anlaşmaya varamamaktadır. Türkiye, İran'ı üzerine düşen komşuluk görevini yerine getirmemekle, İran ise Türkiye'yi Siyonist grup yanlısı davranmakla suçlamaktadır.

Türkiye-İran arasında uzlaşılması mümkün görülmeyen Suriye meselesi, aynı zamanda iki ülke arasında rekabeti ortaya çıkarmıştır. Suriye üzerinde başlayan güç gösterisi Irak'a sıçramış ve İran, Iraktaki iktidar arayışlarında Şiileri desteklemiş, Türkiye ise Sünni grupların arkasında yer almıştır. İran desteğini alan Bağdat iktidarı, Türkiye'ye düşman ülkeymiş gibi bakmaya başlamıştır. Bağdat iktidarının bu tutumuna karşı Türkiye, İran'ın Irak'taki etkinliğini azaltmak için bölgesel Kürt lider Barzani ile ilişkileri düzeltme yoluna gitmiştir. Fakat ortada bir gerçek vardır ki o da İran'ın Irak'taki Şii gruplarla ilişkisi son derece iyidir ve Irak'ta oluşturulan veya oluşturulacak yönetim yapısının başında Şiiler olacaktır. İran ise Şia kartı sayesinde Irak'ın iç ve dış politikasında etkin rol oynayacaktır. Türkiye-İran arasındaki Suriye sürtüşmesi, bugün çözülememiştir; sonraki günlerde de çözülmesi zor görülmektedir. Hatta Türkiye-İran arasındaki bölgesel güç rekabetinin başka ülkelerdeki çatışmalara da yansıtacağı aşıkardır. Öyle ki İran ile Türkiye arasındaki rekabet, bugün Yemen'e de sıçramıştır.

Yemen'deki çatışmalarda, İran'ın rolüne baktığımızda; Irak'ta Maliki'nin mezhepçi politikalarının arkasında durup halkı çatışmalara sevk etmede pay sahibi olan, akabinde Suriye'de Esad'ı destekleyerek Suriye'yi kaosa iten İran'ın benzer politikayı, Şii Husiler üzerinden Yemen'de de tekrarladığı görülmektedir. Her ne kadar İran, Yemen'deki çatışmalarda tarafsız bir ülke görünümü sergilese de 2011 sonrası Yemen'deki çatışmaların arkasında yer alan tatlı bir oyuncudur. Tahran, Yemen'deki iç siyasi kargaşada hem azmettirici hem de başlıca unsur olarak görülmektedir. Başka bir deyişle Şii dünyasının liderliğine oynayan İran'ın etkisi ve rolü inkar edilemez. Zaten İran, bu gerçeği gizlememektedir. Çünkü İran, Yemen'deki Husi hareketini bölgesel çıkarları adına bir araç olarak görmektedir. Ayrıca Husiler ve İran'ın ortak noktası Şii mezhebidir. İran, İslam coğrafyasındaki ideolojik rekabetle Şii hareketini desteklemekte, bu suretle bölgesel etkinliğini artırabilmek adına 2011'den bu yana gizlice Husi isyancılara silah ve para yardımı yapmaktadır. İran için önemli olan Husilerin Yemen'de iktidarı ele geçirmesi ve İran'ın Yemen üzerinden Kızıldeniz'e hakim olmasıdır. Bu politik hedefe ulaşabilmek için ise yukarıda ifade edilen Şii kartını bir araç



olarak kullanmaya çalışmaktadır.

Türkiye'nin Yemen politikasına bakıldığında, bu iki ülkenin ilişkileri pek çok boyutta ele alınabilir. Bu ilişkiler; diplomatik, hükümetler arası, ticari ve toplumsal düzeydedir. Türkiye'nin 2000'li yıllar itibariyle genelde Ortadoğu, özelde Yemen ile olan ilişkileri, geç dönemdeki ilişkileri ile kıyaslandığında değişim göstermektedir. Özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle ilişkiler, diplomatik ve hükümetler arası ziyaretlerle taraflar arasında ekonomik ve ticari birtakım antlaşmalar akdedilmesiyle geliştirilmiştir. AKP ilişkileri sadece resmi düzeyde değil, Yeni Osmanlılık adı altında, Osmanlı mirası üzerine inşa etmeye çalışmaktadır. Başka bir ifadeyle AKP, bölge ülkeleriyle ilişkileri kültürel ve toplumsal düzeyde geliştirerek halkları birbirleriyle kaynaştırıp I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlıdan, yani bizlerden kopartılan ülkeleri tekrar tek bir çatı altında toplamaya yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye, İran'ın Şia kartını kullanarak bölgede yayılma politikasına karşıdır. Çünkü İran'ın bölgedeki en büyük silahı, Şiiilerdir. Bilindiği üzere İran, bölge ülkelerindeki mevcut Şii nüfusları harekete geçirerek mevcut yönetimleri devirerek, Müslüman ülkelerde iktidarı ele geçirip, ülkelerin iç ve dış politikalarını belirleyen aktör olma hevesi içerisinde. Aynı politikayı Yemen'de de yapmaya çalışmış ve Şiiileri iktidara karşı ayaklandırıp çatışma çıkmasına neden olmuştur. Suudi Arabistan ve Türkiye, İran'ın bu politikasına karşı tavır takınmıştır. Türkiye, Suudi Arabistan başını çektiği koalisyon güçlerinin Yemen'e başlaştıkları hava operasyonuna lojistik destek vererek İran'ın yayılmacı politikasına karşı durmuştur. Türkiye'nin operasyona destek vermesi, Ortadoğu'da özellikle de Sünni Arap aktörler nezdinde, meşruiyetini arttırmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca Türkiye ve Suudi Arabistan'la beraber ABD, İsrail de Yemen'de İran'ın artan etkinliğinden rahatsızdır. Bu durum tabii ki ,Türkiye bu fırsatı iyi değerlendirebilirse, kendisine bölgesel anlamda kullanabilecek bir alan açacaktır. Türkiye'nin Yemen çıkışı, tıpkı Arap Baharı'nın ilk günlerinde olduğu gibi hem Batılılar hem de bölge ülkeleri tarafından görülecektir. Ayrıca bu durum ilişkileri limoni olan Türkiye ile ABD'yi tekrar birbirine yakınlatacaktır. Bununla beraber Türkiye, Yemen'de izlediği politika ile Mısır ile ilişkilerini tekrar düzeltebilecek; Suriye meselesinde içine düştüğü yalnızlıktan kurtulma şansı yakalayabilecektir; ancak aynı zamanda bu durum, gerginlik boyutuna entegre edilmiş İran ile olan ilişkilerin daha da gerilmesine neden olacaktır. Türkiye'nin İran ile ilişkilerini, bu ülke ile "mezhep" farklılığına dayalı bir bölgesel liderlik mücadelesine eklemiş Suudi Arabistan ve Körfez emirlikleri üzerinden değil, kendi çıkarları üzerinden ve dengeye dayalı olarak inşa etmesi gerekmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye ve İran'ın bölgeye yönelik hedeflerine bakıldığında, iki ülkenin de hedeflerinin aynı olduğu gözlenmektedir. İki ülke de bölgede etkin güç olarak bölge istikrarının sağlanmasından yanadır. Fakat iki komşu ülkenin hedeflerine ulaşmak için kullandıkları araçlar farklıdır. İran, Şia kartını kullanarak ve dini söylemlerde bulunarak bölge halkının desteğini arkasına alma hevesi içerisindedir. Türkiye ise kültür ve Osmanlı mirası çerçevesinde hareketle bölge halkıyla ilişkileri geliştirip tekrar Müslüman halkı tek bir çatı altında toplama düşüncesindedir. İran ve Türkiye'nin istemediği tek şey, üçüncü bir ülkenin bölge üzerinde hak talep etmemesidir. Başka bir ifadeyle bölgede ABD ve Rusya'nın etkisini kırarak, bu güçleri bölge dışında tutmayı istemektedirler. İki komşu ülkenin önündeki en önemli sorun, dinsel ve ideolojik farklılıkları ön plana çıkartan kısır tartışmalardır.

Türkiye ve İran, bölgede barış ve istikrarın sağlanmasını istiyorsa geçmişteki husumetlerden ve aralarındaki rekabetten kurtulmalı, ilişkilerini dostane bir şekilde getirip işbirliği yapmalıdır. Çünkü iki komşu ülkenin gerek ekonomik, gerekse güvenlik politikaları bağlamında birbirine ihtiyacı vardır. Bunun için İran ve Türkiye'nin ilişkilerini ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda geliştirmeleri; millî, dini ve ideolojik kimliklere karşılıklı saygı çerçevesinde güvene dayalı ilişkiler oluşturmaları gerekmektedir. İran'ın Şii jeopolitiğinin gerek Türkiye gerekse ABD tarafından abartılması, İran'ın hareket alanını sınırlandırmış ve Türkiye'ye karşı temkinli davranmasına neden olmuştur.

Bugün uluslararası arenaya baktığımızda pek çok devlet arasında bir rekabet vardır. Dolayısıyla İran'la Türkiye arasında bölgesel rekabetin olması gayet normaldir. Fakat bu rekabetle beraber bölgenin iki önemli ülkesi arasında işbirliğinin de zorunlu olarak olması gerekmektedir. Bölgede istikrar ve güvenliği sağlanması, Türkiye ve İran'ın kendi aralarında ve diğer alanlarda yapacakları işbirliğine bağlıdır. Bunların en önemlileri, ekonomik ve enerji alanındaki işbirliğidir. İran ürettiği doğalgazı Türkiye üzerinden Batı'ya rahatlıkla sevk edebilmeli ve Türkiye de ticari ürünlerini İran'ın karayollarından bölgeye sorunsuz olarak nakledebilmelidir. İki ülke arasında güvenlik alanındaki işbirliği, bölgesel bazda kalmalı; sık sık Yüksek Güvenlik İşbirliği Konseyi toplanmalı ve bölgesel sorunlar, tartışılarak çözümlenmelidir.



Kaynakça

- Ataman Muhittin ve Demir Gülşah Neslihan(2012),” Körfez Ülkelerinin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışları” SETA Analiz.
- Bağcı, Hüseyin ve Sinkaya, Bayram(2008),”Türkiye-İran İlişkileri: Güvenlik Perspektifinden Bir Değerlendirme” Türkiye-İran İlişkileri Sempozyumu: Küreselleşmenin Türkiye-İran Toplumlari Üzerindeki Etkileri ve Toplumlari Karşılaşabileceği Problemler, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Cihangir, İlknur(2010), İkili ve Bölgesel Güvenlik Unsurlari ve Türkiye-İran İlişkilerine Yansimalari, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çetinsaya, Gökhan(2004), “Türk-İran İlişkileri”, Türk Dış Politikasının Analizi,, Der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, ss. 207-234.
- Çolak, Adem(2014), 28 Şubat Sürecinde Türkiye-İran İlişkileri, Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Dinç,Artum(2015), “Son Dönemde İran-Türkiye İlişkileri” <http://www.sorgulama.com.tr/ses/6/son-donemde-iran-turkiye-iliskileri/#.VYyLI0bmoon>.
- Doğan, Ertuğrul(2012), “Türk Dış Politikası için bir test; Suriye Krizi” TESEV yayinlari.
- Feri, Amir Ahmad(2007), İran’da Aydınlanma ve Devrim: Sosyo-Politik ve Kültürel Dönüşüm 1953 – 2006 “Tarihsel Oluşumu İçinde İran Devrimi ve Evrimleşme Süreci”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Fuller, Graham E.(2011), Yeni Türkiye Cumhuriyeti,, TİMAŞ Yayinlari, İstanbul.
- Fürtig, Herner(2013), “Iran and the Arab Spring: Between Expectations and Disillusion” GIGAWorking Papers,No, 214.
- Keskin, Arif(2009), “İran- Türkiye İlişkilerine Genel Bir Bakış”,21.Yüzyıl Dergisi, ss.45-54.
- Kibaroğlu,Mustafa(2013), “İran’ın Nükleer Programı ve Türkiye” BİLGESAM Analiz.
- Sinkaya, Bayram(2011),” İran-Suriye İlişkileri ve Suriye’de Halk İsyanı”,Ortadoğu Analiz, Cilt: 3 - Sayı: 33.ss.38-48.
- Şen, Güriz(2012),” İran ve “Arap Baharı”: Bağlam, Söylem ve Siyaset “Orta Doğu Etütleri, Cilt 3, Sayı 2,ss.95-118.
- Tan, Mehmet ve Aliyev Pelin(2012), 2002 Sonrası Türk Dış Politikası Bağlamında Türkiye İran İlişkilerinin Değerlendirilmesi, Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu.

